

Изази Суботом.

Цијена:

За ЦРНУ ГОРУ за годину
 ф. 6, за по године ф. 3,
 за четврт године ф. 1 и
 50 новчића.

За АУСТРО-УГАРСКУ
 за годину ф. 6, за по год.
 ф. 3, за четврт године ф.
 1 и 50 новчића.

За СРБИЈУ за годину
 ф. 7, за друге земље ф. 8.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

Преплата шаље се у
 плаћеним писмима непо-
 средно администрацији «Гл.
 Црногорца» на Цетиње, а
 може се и картом унут-
 ршњом поштом у Котор.
 Дописи пишу се уредниш-
 тву. Рукописи се невраћају.

За огласе плаћа се од
 реда 5 новч. За огласе веће
 и на дуже вријеме мање.

НЕДЈЕЉНИ ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

Турски комесари.

Јавили смо већ да је Васа-ефендија стигао у Херцеговину, а сигурно је у исто вријеме дошао и Хајдар ефендија у Босну. Њих је порта изаслала, да реформе, које је Султан одобрио, изведу и да склопе избјегли народ на мирни повратак. Они су добили од своје владе нужне упутке. Према истијема њихов је задатак, да изврше све што је одређено за повратак, настанак и сигурност народа, који је ушљед устанка оставио своје огњиште. Султан је издао опште помиловање свијема и усташима и њиховим избјеглијем фамилијама. Комисари ће овај указ о помиловању обнародовати у турском и српском језику преко турских органа, као и преко аустро-угарских, српских и црногорских пограничних власти. У овој прокламацији позваће се усташе, да се у року од четири неђеље покоре. Комисари су добили даље упутке, како ће радити при повратку бјегунаца. Турски гувернери добили су налог, да на сва мјеста улазна поставе чиновнике, ћате и заштије и сувише по једнога члана извршне комисије изашљу. Свакојега, који се поврати ови ће саслушати, њихова имања и мјеста записати у «нарочити записник», а какве странце, који би се можда хтјели овом приликом увући, одбити. Сваки кућни старјешина добиће по томе тескеру. За болеснике, који не би могли продужити пут, поставиће се привремене болнице на граници и ту ће се о државном трошку лијечити, а када оздраве биће отпращени у своја мјеста. Здравни у гомилама и са заштијама биће одмах отправљени дома и све ствари пренијеће им се, на путу даваће им влада хљеба и стараће се, да њих и њихово имање сачува од нападаја, за коју цјелу стајаће доста војске на расположењу. Кад дођу у своја села предаће им се њихово пређашње имање. Онијема, којима су куће изгореле, који су сиромашни да ће се из државних шума дрва, да их опет подигну. Тако исто камена и дрва за цркве и школе, а осим другејех олакшица, док не ограда себи куће и до жетве добијаће хљеба. У смислу равноправности уживаће ове повластице и мухамеданци. Да ће влада Султана преко свега овога невољнијема дати у згодно вријеме сјемена за усеј и средства за живљење, да ће их десетка за годину, а порезе за двије године ослободити, то је већ познато. На ни с тијем се још не исцрпљује милост Султана. Он је заповједио комисијама, да мотре и на друге могуће потребе, како би се и ту милост поданицима Султановијем најосилније помогло. Особито им је наложено, да раде на умирењу духова и да се старају да добро схваћене буду, како реформе изложене у ферману тако и последња наређења за Херцеговину и Босну, и да се сви повратници предаду мирном раду и да слога међу становништвом влада. Изведење свијех ових наређења преко грађанских власти стоји под особитим надзором извршне комисије, која има најшира овлашћења. Тако они имају власт да непосредно приаве порти све што грађанске власти

неби учиниле, или би рђаво урадиле. А сви чиновници у овом послу подлеже строгој одговорности.

Ето то је, што дознајемо о портиним изасланицима и њиховом дјелокругу. И ето среће данас и ваза Херцеговцима и Бошњацима. Зли језици говоре, да Турска нема новаца, да нема хљеба, да и своју војску у Босни и Херцеговини пушта да липсава од глади. Нека прочитају сад ово, па ће виђети, да имају свега у изобиљу. Има људи, којима није зазор рећи, да Турска не може заштити народ који би се повратио, од злостављања домаћих Турака, али ево нека виде, да већ и за то стоји наредна војска и да га заштије са раширенијем рукама и ћате са «нарочитим» отвореним протоколима чекају на граници. Па куда ћете више — уз ћате и заштије стоје наредни коњи и маске, да преносе бјегунцима робу њихову! Добру вољу султанове владе нимало непотамњива та црна околност, што бјегунци немају ниђе ништа до голе душе.

Штета, велика штета ако се бјегунци поплаше од толике среће, или буду тако тврдоглави, да и ову највећу милост султанску одбију. А какви су несретници, могли би то још и учинети!

ДОПИСИ.

СА УСТАШКОГ ЛОГОРА У ТИШКОВЦУ, 26. Фебруара. — Из поуздана извора дознао сам, да ће се и код ових усташа као и код осталих по Босни и Херцеговини изјавити наде и жеље оних туркофила, који мисле, да ће их оне неке предузете строгасти од стране пословача и извршитеља налога дипломатије усташити, те да ће на пријекло положити јуначко оружје, кога су се у очајању свом латили и подлећи опет Муји, да буду поштена раја као и прије и да подобно безсловесној марши проводе дане Богом им даног живота човјеческог! — Јок валај, тога бити овог времена неће. — Петогодишњег прогонство, које су у цуној мјери претрпјели; петогодишње ропство, у ком су чамили; петогодишње патње, које су искусили, петогодишње букагије, у којима су оковани били и петогодишње срамоте, које су им господарствујућим дивљим азијатским скотом на очиглед цијеле изражене Јевропе нанешене, научише их даном како треба да се Муји одазову и шта више, показаше им пут, којим ће до спасења или коначног, но поштенног истребљења свог доћи. На тај прави пут они су ево сложено већ стали и са њега одустати неће док и циглог траје, а неће донета тако лако пристати ни на ласкава обећања великог падише о точном изведењу рефорама, јер је њима петогодишње искуство добро очи отворило и показало шта падиша и његови приврженици мисле, кад их невоља стегне и чему је он кадар кад му се јадна раја на силу покори и поклони; а зна по искуству и то, на који начин приводи падиша и његови млади у дјело оне на силу му подметнуте списе, ноте, хатиперифе, хатихумајуме и т. д. то дакако зна и Јевропа пјела, али која фајда, да гјела Јевропа то знаде, кад јој није стало до силне крви и лешина и поштења погаженог и прогњеног народа једног! Но оставимо то сад на страну, а пређимо на предмет о ком сам вам данас наумио писати.

Како су овдашњи усташе на челу којих стоје познати четогође Голуб Бабић и поп Илија Билбија, наумили на свако турско обећање изведењу познатих рефорама одговорити са фишеком барута: тако они одлучише, да се чета њихова, која до

сад броји до 600 друга, има организирати и уредити како достоји и та се организација и урађење сврши сретно сва данас, а то на овај начин. По наредби дакле до 9 сати прије подне скупише се сви усташе на одређено мјесто и пошто се сви од најнижег до најстаријег по пропису православног цркве исповједише, започе уз грување топова божествена литургија, коју је парадно и уз обичне војничке почасте одслужено један свјештеник у једној малој зградици покрај порушене и Турцима запаљене цркве св. Арханђела у доњем Тишковцу. За вријеме божје службе сви вође са својим војницима стајали су у три реда поредани око зградице у којој се света служба обављала, а војводе и барјактар са новим још до тада неосвећеним барјаком и чуварима његовим у самој зградици према служећем свјештенику, који је на концу службе и прије раздвајања св. тајне пришећња изговорио кратко, по цјели са свим сходно словце, напомињући свима на што их хришћанске дужности вежу и како треба да поступају у устанку свом, ако желе да им сретно за руком пође. После тога приступише редом св. чашти сви, а по приступању следовао је парастос за све, који су за свету ствар изгинули у овим и прошлим бојевима за крет частни и слободу народа српског. За св. литургијом на развалинама споменуте цркве св. Арханђела према пореданим војницима, а уз редовно пуцање топова и једног испалења свију пушака окружавајућих војника светила се од служећег свештеника водица и са истом уз дотичне молитве и церимоније остале освешћена ново присијевша свилена застава српска, коју је овдашњој чети поклонио неки Мирко Марковић из Биограда. На истој је застави с једне стране грб српски са круном и надписом по више истог «Један народ једна Србија» а одоздо «Све за народ, вјеру, слободу и отечество» а с друге лик св. Ђорђа са надписом одозго «Један народ, једна Србија» а одоздо «За јужно-босанске усташе год. 1876 поклонио Мирко Марковић из Биограда». Почем се иста застава уједно са оружјем осветила и благословила церимонијално свештеник изговори неколико ријечи на похвалу дароватеља а уједно и обавјести и околну стојеће, како и на који начин пак најпосље и зашто треба застави оној.

За тим се прочита члан по члан цио новоустројени усташки закон, који буде једногласно и уз одобравање свију присуствујућих без промјене примљен и потврђен. — Уз то војвода Бабић са неколико ријечи, које су управ мјеста имале, позове сваког вјерног и постојаног војника свог на клетву закониту, савјетујући оне, који се малодушни осјећају нек одступе од њега без икакве срамоте и приговора и т. д. или да, ко би их од њега и поца Илије и осталих поштених водника, који се у четама њиховим налазе удаљио? Нико донета, а то су сви данас чином показали почем се сви на пов барјак и закон заклеше са мртвом клетвом и пуни опет одушевљења и радости одоше на одређена мјеста своја пјевајући и попјевајући пјесме јуначке — пјесме, које их на сами бој потстрекавају.

О устанку босанско-херцеговачком

српски заступник др. М. Полит у уг. сабору говорио је ову бесједу подношећи министарству ниже наведену интерпелацију:

(Свршетак).

Ја с тога не знам, какова би велика несрећа могла бити по Угарску, да тамо у Турској настане на мјесто неколико пашалука, малена хришћанска држава.

Непријатељско држање Угарске против хришћанских народима и против Србији било је једва од какве користи за нашу домовину.

И у том погледу допустите ми, да

кажем неколико са свим искрених ријечи. Од неколико неђеља распрострањени су у штампани главнога града разни гласови о страшној агитацији у јужној Угарској, шта више да су нађени и прогласи и колајне, који потичу народ против Мађарима. Ми овђе доље не знамо о том чисто ништа и дознајемо такове ствари истом из пештанских листова. Но ја знам протумачити такве гласове. Тамо у утјеловљеној војеној Крајини насељен је свакојаки народ, који под плаштом угарскога патриотизма прави добар занат из денунцијације.

Но ствар има једну другу страну. Ми угарски Срби, ми симпатизирамо до душе са усташима, јер они су наши племенски сродници, који хоће ријешити се барбарскога јарма, али као грађани угарске државе не заборављамо ми никада својих дужности према нашој домовини. Будите увјерени, да из наше средине неће никада изаћи шта таква, што би било наперено против угарској држави; или шта таква, што би потицало Србе против Мађара. Но има ствари, за које не можемо преузети никакве одговорности. Није ли одношај Угарске према Србији непријатељски, побијају ли се у Угарској свим средствима аспирације Србије, онда је паравно, да у Биограду неће моћи имати никаквих пријатељских чувства и да неће пријатељски поступати у избору ерества.

С тога мислим да је од становитељности, пријатељски одношај према Србији. Источно питање врло је шкакљиво питање. Ми тамо на југу Угарске — ја не говорим ту само као Србин, већ као грађанин Угарске — ми тамо на југу без разлике народности желимо мир, мир под свакој цијени. Ми тамо, Срби и Мађари, једном грозно патисмо, тако патисмо, да читаве генерације не могу успоставити нашега пријатељскога благостања. У ово тешко доба боримо се ми само са нашим материјалним опстанком. Ми хоћемо мир и неби радо, да кроз неопрезну политику у источном питању дође мир у погубел. Неизграјом се огњем. Моћнији чинбеници играју у источном питању, него ли што смо ми. Пустимо оним народима у Турској, нека међу собом поравнају препирку, пустимо Србији нека иде својим путем. Не стављајмо се у непријатељство с оним народима, који нам нијесу ништа зла учинили и који ништа друго не чине, него што је чинила пред 200 година Угарска, кад се отресла турскога јарма.

Као један знак пријатељскога или непријатељскога држања Угарске у источном питању био би и поступак угарске владе у питању снованог повратка хришћанских обитеља, налазећих се на угарско-хрватском земљишту. Распирила се је вијест, да је између угарске и аустријске владе уговорено, да се, пошто је порта прихватила предлоге о реформама, бјегунци без околишања имаду силити на повратак у своју домовину. Напротив томе пак изјавише пребјегле обитељи, да ће своји смрт потражити прије у валовима Саве и Уне, него ли прелусти свој живот милости и немилости својих пријашњих мучитеља. Ја пак велим, да би ми Срби и Хрвати све оне, који би против заповједима човјечности починили таков атентат против пребјеглим хришћанским обитељима, сматрали подкупљеним Турцима и да би их и цивилизирана Јевропа исто тако таквим сматрала.

Моја интерпелација на г. министра предеједника гласи:

Погледом на то, што је нота министра спољних послова грофа Андраша гледе турских рефорама од великог међународног домаћаја по монархију и Угарску, шта је:

1. Је ли нота грофа Андраша од 30. Декембра пр. године у погледу турских рефорама стављена приволом угарске владе?

2. Одобрава ли угарска влада у тој ноти садржано начело умјешања у унутрашње послове Турске?

3. Каково држање мисли заузети угарска влада против евентуалноме даљем раширењу устанка ако не пође за руком помирење и ако буде код устанка учествовала Србија?

4. Јесу ли угарска и аустријска влада уговориле што гледе повратка хришћанских обичаја, налазећих се на угарско-хрватском земљишту?

Г о в о р

о праву робујућих народа на своје ослобођење, и о дужности другјих народа, а особито сроднијех, да их потпомажу;

написао и читао

Ј. Сундечић

пригодом давања вечерње забаве у которској славенској читаоници на корист херцеговачкијех страдалица, дне 14. Фебруара 1876.

„Quel popolo che non sente la propria schiavitù, è necessariamente tale. che non concepisse alcuna idea di politica libertà“ (Alfieri. Cap. VI. Della tiranide.)

Штована дружино!

Да како! — Племенита је и братољубна цијел, којој је наше друштво намјенило вечерашњу забаву... Ми живимо у времену, у часу, у тренутку, које ће по вјестница написати: — сам Бог знаде! — алатијема ли, или крвавијема словима?... Али ми тек живимо у таквој доби, у којој један дио наше присне и рођене браће, — осјетивши свуколику тешкоћу ропскога јарма и животарења, и зажеливши јуначкијема мишицама извојевати себи своју политичку слободу, — устаде на оружје, да се за њу бије, и да за њу крвцу своју обилато пролијева.

За то ћу вам, у својој вечерашњој бесједи проговорити само неколико ријечи о двијема стварима: о праву и о дужности; — о праву робујућих народа на своје ослобођење, — о дужности свакога свјеснога народа, а особито по крви и племену сродна народа, онемо робујућему народу, да га са свакијем могућијем сретством и начином потпомагају, како би се тај устајни народ, брже, лакше, згодније и пробитачније домашио тако високе своје задаће, — свога ослобођења.

Нико, — ко и зрно соли у глави има; коме је срце врлијема љуцкијема осјећајима надахнуто; коме ли је душа на правду и на правичност наклоњена; не, — не смје, и не може данас приговора наћи, ни такомо праву, ни такој дужности. Па за то смјелијем срцем идем да вам у најкраћијема цртицама развијем о томе своје мисли и напоре. — Не надајте се каквој научној расправи ни исцрпљењу предмета; пошто ми то не допуштају ни моје слабе силе, ни краткоћа времена: — него, надајте се само слободној ријечи, зачињеној чистијема домољубијема осјећајима, и подраженој живом жељом, да Бог и лијепа божија сребра, помогну онемо, који љуту муку мукује, и који црне јаде јадикује.

Хвала распрострањеној просвјети; хвала напредности науке и разбуђеномо духу нашега вијека, у Јевропи је већ укинуто ропство. Нема у Јевропи више робова, ... барем, нема их више узаконенијех на хартији. Од када је свијету паметара: било је вагда људи, који су заповједали, управљали и владали; — и бивало је опет, који су се својијема старјешинама и владоцима подлагали и слушали их. — Јамачно је, да ће овако друштвено устројство — заповједаца и слушаца, — остати и до скончања свијета, или до времена њеке катаклизме, која ће једина моћи људе са земаљскога лица избрисати, и њекакав нов облик свијету дати. ... Бити ће, вељу, вагда, који ће заповједаати, и који ће слушати; и то: у републикама, да још и у самјијем анархијама, као у монархијама и теократијама: међу демократима, као и међу аристократима. — Ако дакле и јест дан данас Јевропа очистиљена од узаконенијех робова; и пак оне, који слушају, можемо подијелити: на поданике, на подложнике и на поврженике, (или да још и приличније кажемо), на «покоренике». — Овака подијела, многијема ће се у први мах учинити, као њешто вапредно и необично, пошто се све те врсте обично у истовјетноме смислу узимају. За то хитим, да у језгри разјасним, што су једни, што ли су други, и најзад, што си и какви су трећи.

Народ окупуљен у једну државу, једнак: вјером, језиком, именом, крвљу и племеном; подвлашћен владару, којег му драго наслова и имена: — тај само народ саставља у строгоме смислу «поданике». Иззивка је у републикама, гдјено су чланови буди које народности равни и једнаки, и мјесто поданика носе име «грађана». — Мањи народи, или честице народа, кад до

тога дођу, да се не могу сами по себи, ни управљати, ни владати, ни бранити; па се ријеше, да своју политичку судбину, — под извјестнијема, или и никаквијема увјетима, — предаду у руке јачој и моћнијој држави и везину владару: такови састављају праве «подложнике». — Најзад, кад њеки народ или држава, предобију и себи подвласте оружаном силом, овај или онај народ, ову или ону земљу и државу, — онда од тога најјачаног и најдрмљенога народа постају «поврженици», или «покореници». —

И тако; — бацимо ли поглед на садашње јевропске државе: налазимо државе састављенијех из самјијех, строго узетијех, поданика, као што је, на један примјер: Италија; налазимо их склопљенијех из поданика и подложника, као што је: Аустрија; из поданика и поврженика, као што су: Њемачка, Инглиска и Русија; и најпосеје находимо их, које се састоје из самјијех покореника, као што је сва Турска у јевропскијема земљама.

Поданицима, — када их узмемо у више опређеноме смислу, — остаје само то право, да, када им постојећи државни облик дотешпа, могу се заузети, да га, или поправе, или да га у нов облик преокрену, како им кад политичке околности на руку изиђу. — Подложници пак имају вагда право, (ако су се навластито под увјетима подложкију, као што се обично подлагају), да изискују точно и потпуно држање увјета; или у противноме случају, стичу и они право, да се од самосиља избаве, ако се само у снази затеку. — Покореницима напошљедак, остаје вагда и вијек постојано право, да се у свако доба, кад год узмогу, испод покорничева јарма и притиска изпозтезају; а нарочито онда, кад покорителји тиранину своје покоренике и с њима горе поступају, но што бе људи са дивјијем звјеровима владали и поступали.

Дај, да циглијем часом узмемо за примјер покоренике у турској црковини. Њих су двије врсте; а крв су од крви, и кост су од кости наше, — ако само изузмемо нешто Грка е Бугарима помјешанијех по обалама егејскога и црнога мора, и оно Арбанаса, који се у својој старој постојбини држе. — Једни, још онда, кад по Турци посвојише земље и народе с Босфора до Уне, пригрлише Мохамедову вјеру; а други заосташе при лијеној вјери својијех прадедова, — при хришћанској вјери. Први бијаху газде и племићи, и с промјеном вјере, с нечувеном апостасом, сачуваше своја дворјанска права и имања, и остадоше као прави поданици. Други: језгра самога цука и народа, постадоше сињијема робовима; постадоше измеђарима своје исте браће, која се дигаше под именима ага и бегова, као силеџије, зулумчари и крвоцоци, да сиротињу, коју прозваше рајом и фукарком, на невиђене, и на нечувене муке међу и ударају.

Ах!... Језа ме подузима, коса ми се на глави диже, у срцима срце ми се ледени, и свега ме студени зној пробија, кад само помислим: на муке и бруке, на прогонства и злостављања, на туге и јаде, на биједу и невоље, на голотињу и сиротињу, на понижења и тлачења, на уде и несреће, оне кукавне раје и фукарне, — онијех ли злокобнијех и несретнијех покореника! Некрштена сила: краља их је и дерала, палила и жарила, тукла и убијала, давила и вјешала, сјекла и пекла, трла и утирала, ништила и таманила; живе их на коље набијала, и гвоздене им канџе под ноке ударала; у тамне их тамнице турала, и тешке их невре и окове закивала; ђевојке им и невјесте најскаредније скврњила и безчестила, и труднијема женама жива чеда из утроба на ножевима вадила; јач и нејач, на сваку љуту работу нагонила, и пео им са огњишта односила; коњма их за репове везивала, и низ кршне их вратоломе обарала, трострукијема канџијама ребра им ломила, и тешкијем цилитима кости им мрвила; ојађелијем мајкама невину дјечицу од сиса отимала, и на лапте их комадала; или их у ријеке бацала, и живе их о триво стијење разбијала; сваку им народну светињу рушила; свако им љуцко право газила и нијекала; на исту им вјеру плувала, и самога им Бога... — Морам замукнути да хулу не изречем...

А како просвјета? Камо!... — Ко би се и усудио то упитати?!... Та може ли бити и једнога словца о просвјети, гдје се највјетја и најприроднија права под ноге трипају; гдје ни најмањега грађанскога обезбјеђења нема, нити га бити може, (ма какве праде и хатихумајуми из Стамбола долазили, ма какве се реформе снађале и нагађале); гдје човек није држан као човек, него као невјерник, (раја) и најнижа живина; гдје ли насиље и неправда, ђеф и буразлук, немају цема ни узде; и најзад, гдје небожно поганство гаходи своју највећу насласу у неограниченоме своме поганству? —

Ах!... — а, када вам неби морао

бити на досаду, уздахнуо бих вам и пуну стотину пута узасебице — вагда, кад ми год на ум пане онај ужасни закључак парискога уговора од петнајесте године, којим је утаначено било, да: «покореници на-«роди немају права ни призивати се на дипломатију; јер иначе, да ће бити сматрани, «као немирљаци и бунтовници». — Ах! шта ли је тада Јевропа, још као најпросвећенији дио свијета, мислила?... Је ли предвиђала, да ће је педалеки њомоци осуђивати, као сукривницу онаквијех грднијех злочина; као јатака у страховитој дерачини?...

Но времена се мијењају и много се којецеге у временима промијени. — Данас видимо, гдје се и иста дипломатија «di moto proprio» прва улаже на корист нејачи и страдалица. Па и ако немам никакве намјере, да овђе нижем неку апологију мјерама и начинима, којих се обично дипломатија прихваћа у пригодама народнијех устаника; и пак идем на то, да потврдим како и самој дипломатији данас, глас јавне савјести, колико, толико, допире до прса и њедара; јер ко је тај, те би данас могао занјекати свето право устанка за слободу?... Ово, овако у опште изречено питање, оснива се на духу новог јевропскога права, с којијем бавећи се учени Мамјани, у супротив горњему закључку вели, «да сваки покорени или подјармљени «народ, има право, кад му год властите «моћи и силе допуштају, да изради, или да «извојује, своје ослобођење».

Кад прогонство и притисак, разуданост и самосиље, преврше сваку мјеру и границу, питам: шта би тад остајало икоме на свијету? шта ли би друго остајало свакоме мученику и паћенику? — него са нашијем Деметром покликнути:

«Сам ћ' упалит кров над главом,
«Приправити си гроб горући,
«Нег да туђин с мојим правом
«У мојој се бани кући!...»

сам ћу устати... похитати... борити се... пасти;... или ћу побједити и васкрснути? — (Одобравање и клицање: живо!)

А сада приступијемо к другој својој задаћи, могу без икаквога страха следећу истину на ериједу изнијети. У одлучној борби буди којега народа за своју политичку слободу, «праветно» је, да онемо борељци се народу, притеку у помоћ други људи и други народи; а навластито гдје би се још тога тидало, да у педесет и у сто пута премашнија сила хоће, не само да одржи у покорности себи повржени народ; него, да га куд и камо жешће и немилосрдније гњави и мородави, пошто би га својијема грчевитијема шапама за пелеше дохватила, и под своја цинска кољена смотала га и пригњечила. — Полазим са чисто хришћанскога гледишта; са општега човјескога права. Тиче се: да се слабији одбрани од јачеге: да се правда одбрани од неправде... Ко да слабијег — задављена и притиштена — одлучније и боље потпомогне, него опет брат — други човјек; пошто смо сви људи тијесна браћа, и једна велике породица?... Узјајмо потпомагање човјека човјеку, оснива се на најтемелитијему праву — на природноме праву. Очевидно дакле бива, да је дужан и сваки човјек брату — другоме човјеку у помоћ притицати, како и колико год више може; како и колико му год више сопствене силе и околности дозвољавају. —

Умиљати руски пјесник Лвовъ у једној својој пјесми подвикнује:

«Счастливъ тотъ, кто въ тихой доли,
«На своемъ трудится полѣ
«И не видитъ бурныхъ дней! —»

срећан онај, који у тихој доли, на својемој труди се пољу и не види бурнијех дана!... Али, када наступе бурни дани: треба и бурне помоћи. — Који је тај морелловац, кад буре и олуја грозни, да не бдије и да не настоји, како ће се згодније погубељи из чељусту измакнути?... Ко ли је тај, који би таку опасност гледао, и могао би помоћ указати, а да би скрштенијех руку немилосивнијем гледаоцем остао, и неби се макнуо, да страдаоца у нужди и невољи подупре и потпомогне? —

Када о помоћи говоримо, разумјевамо онакву помоћ, коју можемо учинити. — Можемо ли скоцити на оружје? — скочимо; можемо ли њеки дио од свога имања на жртву принијети? — принесимо га; можемо ли мудријем свјетом ствар подупријети? — подупријемо је; не можемо ли ништа друго, до срдачна осјећаја љубави указати? — укажимо га!... Нико се на немогућност не обвезује;... нико није приморан, да трга свега истогјегега закона. — Само јунаци, чим су првом стопом крочили: знаду куда и како иду; знаду шта их срета и очекива. Али јунак не мари:

«Јунак дигне чело,
«Смрт без страха пази;

«Ступа напријед смјело:

«Смјел и у гроб слази!...»

Пошто смо дакле овако виђели, да је у опште дужност људи људима, (и како разширимо мисао), народа народима у помоћ притицати, када их зло мори и поранство им најдрњи гроб дубе; дајте, да упитамо сада, каква и колика огромна дужност не надлежи онијема, које крст и крв, поријекло и племе, језик и име, обичаји и постојбина, душа и срце, — тијесно и уско вежу с браћом, која се боре, страдају, крв лију и умиру, да се силе силовитој отму, и да престану бити племени најбезчовјечнијих прогонитеља?... Светије дужности, мимо ову дужност, не може имати прави човјек, поштек грађанин, искрен домородац, савјестан сународњак.

Ко осјећа; — али дубоко, срдачно и непретворно осјећа: — тај знаде какве оловне и теоче има да коље пред народнијем жртвеништем; зна са каквом крви има да окропи свој народни олтар. У одваживању на врла дјела, почива значајност особе; — почива значајност и једног читавог народа. — Ко је склон да жртву приноси, тај се на ништо не обзире: жртвује, и са не устрашивијем и смјелијем духом посљедице предузвета.

Погледајмо!... Ко данас стоји тврдо и постојано уз устанике за слободу?... То су вам јуначке челик-чете сивијех слободне горе соколова; — то су вам неколико врла иностранца, које је наук своје домаће биједи научно, да не пазе туђу биједу равнодушнијем оком, него да уз борце за начело, бивају и они споборници начела. — А до чије су нам остала браћа?... Ах, гдје ли су нам!... Вичу и на све грло урличу: или куњају и у онемо браве: «dolce far niente», слатке санка браве; или, што је још горе и срамотије: рачун на себичне користи праве; или најзад сматрају ослобођење домовине, као што поштен D'Azeglio вели: Come una società anonima, coi suoi interessi e dividendi... —

Ох!... «Блаженъ њеке ѡметъ ѡ разбитъ младенци ѡх о каменъ! —»

Ох, Боже мој!... Тешко ли је живљећи, као што се слободни и непраштајући Алфијери изражава: «In mezzo ai turpissimi argomenti di coloro, che nessuna delle umane facoltà esercitando, nessuno dei diritti dell' uomo conoscendo, o serbandone, si vanno pure usurpando di uomini il nome...» Тешко ли је, вељу: виђети, чути и сусретати такову чељад, која су обично извор — сваке домаће несреће; покретач — свакога домаћега расапа. —

Него, као да сам ја заборавио на своје обећање; јер овако идући, гдје бих вам дошао, и кад ли би вас престао својијем говором утрућивати? — Дакле доволите ми још само неколике ријечице, о њекој мојој пјесничкој махни, па одмах на томе прекидај.

Мени су многи моји критичи у више прилика општо приговарали, да се ја у својијема политичкијема и домољубијема пјесмама не умјијем удаљити од потицања на брацку слогу. — Они су право говорили; али је моја устрајност у тој мисли имала, па и сада има, још и праветнијета основа. Што оскудјева: то се највећима препоручује; то се препоручивати не престаје... А шта је нами дослен више оскудјева; шта ли нам — по несрећи — још и сада толико оскудјева: — него опет слога?... Вели споменути D'Azeglio својијема Италијанима: «Il giorno della concordia, o del sacrificio d' ogni gara, d' ogni odio, d' ogni interesse privato, sarà la vigilia di quello dell' indipendenza». Велим опет и ја својијема сународњацима: «Онај дан, када се општомо сло-«гом опашемо; када се свакога међусобно-«га трвења отресе; свакога вјерскога за-«носа оставимо; сваке неразборите омразе «оканимо; и кад сваку личну и себичну «корист, општој користи жртвујемо: бити ће «тај дан вјестником нашега спаса, — наше «независности».

(Дуготрајно опште одобравање, клицање, плескање руку и поздрављање).

П е т и и з в ј е ш т а ј

добровољних прилога принесених овдашњем одбору у помоћ страдајућих Херцеговаца.

Високоблагородни г. конте Антун од Луковић из Кардифа послао је преко Трста 112 врећа жита и сувине један сандук са 159 комада разне обуће за ђецу и одраслу чељад. Славно уредништво овдашње славјанске читаонице те се сакупило тецајем месојећа на забавама за њову сврху од истог управитељства удешено ф. 300.

Одбор изјављује свијем прилагатељима најтоплију благодарност.

Котор, 22. Фебруара 1876.

За одбор:
Илија Рамадановић,
благатник.